

Т. Ф. Погорєловастарший викладач кафедри іноземних мов
Національної академії статистики, обліку та аудиту

ПРОБЛЕМНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено питанню застосування проблемно-орієнтованої технології у навчанні іноземній мові студентів закладів вищої освіти. Відомо, що важливою тенденцією реформування сучасної системи вищої освіти в Україні є наближення до міжнародних стандартів підготовки фахівця, які вимагають від випускника вищого навчального закладу належного рівня володіння іноземною мовою. Сучасні технології навчання іноземній мові у закладах вищої освіти складають широкий комплекс методів і форм, використання яких забезпечує активний спосіб вивчення цієї навчальної дисципліни. Однією з таких технологій є проблемний підхід до організації навчального процесу та самостійної роботи студентів. Проблемне навчання включає в себе систему методів і прийомів, за допомогою яких створюється проблемна навчальна ситуація з метою залучення студентів до активної самостійної діяльності, пов'язаної з її вирішенням. На практичних заняттях з дисципліни «Іноземна мова» під час здійснення самостійної пошукової або дослідницької роботи студенти не лише набувають мовних знань та мовленнєвих навичок, а й розвивають логіко-аналітичне мислення та творчі здібності. Залежно від рівня мовної підготовки студентів використовуються такі методи проблемного навчання, як проблемний виклад матеріалу, частково пошуковий, пошуковий та дослідницький. У статті представлено досвід використання окремих методів проблемного навчання іноземній мові, які застосовуються на різних етапах іншомовної підготовки майбутніх фахівців економічних та управлінських спеціальностей. Доведено, що практика активного та свідомого засвоєння студентами програмного матеріалу сприяє вирішенню широкого комплексу завдань, а саме: розвитку та закріпленню навичок самостійної та командної роботи, реалізації творчого потенціалу, підвищенню мотивації до навчання, набуття компетенції публічних виступів іноземною мовою.

Ключові слова: вища освіта, навчання іноземній мові, проблемна методика, професійно інтегрована компетентність, самостійна робота.

Постановка проблеми. Важливою тенденцією реформування системи сучасної вищої освіти в Україні є орієнтація на розвиток міжнародної співпраці, що вимагає від випускника закладу вищої освіти відповідного рівня володіння іноземними мовами. Тому у навчальних програмах підготовки фахівця дисципліна «Іноземна мова» повинна займати більш важливе місце.

Відповідно до закону України «Про вищу освіту» сутність концепції підготовки фахівця з вищою освітою базується на необхідності формуванні у нього таких характеристик, як конструктивність, мобільність, динамізм, професіоналізм, мотивація до постійного самонавчання та професійного самовдосконалення. Освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів... а також на формування гармонійно розвиненої особистості [1, р. 9, ст. 47].

Такий підхід до підготовки фахівця будь якого профілю вимагає перш за все розвитку інтегрованої компетенції, пов'язаної зі здатністю приймати самостійні рішення, брати на себе відповідальність, ефективно здійснювати навчальні та комунікативні функції.

Студентський вік (18 -24 роки) характеризується психологами як ранній період зрілості особистості, якому притаманні такі властивості, як високий рівень працездатності, спрямованість на зміни та розвиток, максимальна здатність до творчості та оволодіння складними способами інтелектуальної діяльності.

Отже, сучасні навчальні програми з усіх академічних дисциплін, в тому числі іноземної мови, мають бути професійно інтегрованими. В якості основного орієнтиру ефективної підготовки студента повинна виступати модель особистості фахівця та специфіка його майбутньої професійної діяльності.

Незважаючи на важливість досліджуваної теми, вона й досі залишається достатньо актуальною, оскільки у закладах вищої освіти нерідко спостерігається формальне ставлення до необхідності розробки чіткої методологічної концепції іншомовної підготовки майбутнього фахівця. Як результат рівень рівень практичних навичок студентів немовних спеціальностей не відповідає сучасним вимогам, а випускники нерідко відчують труднощі у роботі з автентичними джерелами інформації за своєю спеціальністю, написанням резюме або анотації на тему свого наукового дослідження.

Сучасні технології викладання іноземних мов у закладах вищої освіти дають можливість обрати такі методи і форми іншомовної підготовки студентів, які забезпечують активний спосіб свідомого засвоєння навчального матеріалу іноземною мовою. Однією з таких технологій є проблемно-орієнтований принцип організації навчального процесу та самостійної роботи студентів.

Проблемний підхід у викладанні іноземної мови займає особливе місце як один з найбільш дієвих засобів вирішення таких складних завдань у підготовці фахівця з вищою освітою, як розвиток критичного мислення, творчих здібностей, підвищення мотивації до навчання, спонукання до самостійності щодо прийняття рішень в ситуаціях, наближених до умов майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Основою розробки та впровадження у практику методів проблемно-орієнтованого навчання стали дослідження вчених 20 століття Дж. Дьюї та Дж. Брунера, які надавали особливого значення формуванню інтуїтивного, евристичного мислення учнів. Пізніше теорією розвитку проблемного навчання займалися такі зарубіжні вчені, як Ю. Бабанський, І. Зимня, Ч. Купісевич, І. Лернер, М. Марков, М. Махмутов, В. Оконь, І. Петков та інші.

Практичне значення для нашої роботи також становлять роботи вітчизняних дослідників О. Гулай О, Н. Дмитренко, Н. Ничкало, А. Петрової, Г. Ромашкіної, О. Снісар, О. Тарнопольського, які наголошують на необхідності

суттєвих змін щодо організації та змісту навчального процесу у закладах середньої та вищої освіти шляхом більш активного впровадження елементів проблемних технологій роботи з учнями та студентами.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є узагальнення досвіду та визначення ефективності практичного використання проблемних завдань різного рівня складності в процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова» студентами немовного закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Проблемне навчання можливо визначити як систему методів та прийомів, за допомогою яких створюється проблемна навчальна ситуація з метою залучення студентів до активної самостійної діяльності, пов'язаної з її вирішенням. Залежно від рівня самостійного включення студентів у навчальний процес традиційно використовуються наступні методи проблемного навчання:

1. Проблемний виклад матеріалу, суть якого полягає в тому, що викладач формулює проблему і далі під час пояснення матеріалу демонструє студентам доступні шляхи її вирішення.

2. Частково-пошуковий метод пов'язаний із активним залученням студентів до виконання лише окремих елементів пошукової діяльності.

3. Пошуковий метод передбачає формулювання викладачем проблеми, яку студенти мусять вирішити самостійно.

4. Дослідницький метод характеризується таким підходом до організації навчання, при якому студенти за умов виникнення проблемної ситуації самі формулюють проблему і самостійно її вирішують.

Модель проблемно-орієнтованої освітньої діяльності вимагає студентоцентричного підходу до організації навчального процесу, який передбачає підвищення мотивації студента до вивчення іноземної мови на основі власної зацікавленості та усвідомлення перспективи активного застосування набутої мовної компетентності у ситуаціях соціокультурного та професійного характеру.

Важливим психологічним аспектом успішного застосування проблемних методів навчання є створення сприятливої, творчої атмосфери, що спонукатиме студентів активно виконувати поставлені завдання.

Отже, метою викладача іноземної мови є створення в аудиторії умов активного відпрацювання студентами програмних мовних та мовленнєвих умінь та навичок (читання, говоріння, аудіювання та письма) шляхом наближення змісту навчання до професійного контексту.

На етапі планування слід визначити, які соціальні та професійні навички можливо сформулювати у студентів в процесі вивчення навчальної дисципліни «Іноземна мова».

Досвід викладання навчального курсу «Іноземна мова» для студентів економічних та управлінських спеціальностей дозволив визначити зміст професійних завдань, які виконуватимуть випускники закладу вищої освіти на робочому місці

В першу чергу ідеться про типові та проблемні комунікативні ситуації, безпосередньо пов'язані з участю майбутнього фахівця у ділових зустрічах; вирішенням ділових питань у телефонних розмовах; проведенням презентацій, ділових переговорів, організацією прес-конференцій; веденням ділової кореспонденції; обговоренням та укладанням договорів та контрактів; участю у міжнародних відео конференціях; підготовкою фінансових звітів тощо.

Форма навчання іноземній мові у немовних закладах вищої освіти у формі практичних занять максимально сприяє розвитку у студентів загальних та спеціальних навчальних умінь мовної та мовленнєвої діяльності, а також навичок їх використання у професійно-комунікативних цілях.

Комунікативна зорієнтованість іншомовної підготовки дає можливість залучити студентів до активного засвоєння іноземної мови через застосування різних форм проблемних навчальних ситуацій.

Наступним завданням викладача є визначення найбільш ефективних проблемних видів індивіду-

альної, парної, групової та командної роботи, що сприятимуть успішному формуванню відповідних іншомовних професійних компетенцій студентів.

Проведене дослідження довело, що створення у навчальному процесі проблемних ситуацій має відбуватися системно та поетапно залежно від рівня лексико-граматичної та комунікативної підготовки, якого студенти досягли за період вивчення навчальної дисципліни «Іноземна мова».

Проблемний виклад матеріалу застосовується нами під час повторення або пояснення студентам нового граматичного матеріалу або введення нової тематичної лексики.

Щодо застосування *частково пошукового методу*, слід зазначити, що на початковому етапі навчальної підготовки студентів достатньо ефективною виявилася така форма роботи, як лексико-граматичний та контекстний аналіз іншомовного текстового матеріалу, який вдало інтегрує в собі технологію розвиваючого навчання та забезпечує формування умінь користуватися іноземною мовою для вирішення завдань професійного характеру. Під час роботи з текстом добре показала себе проектна робота в малих групах, завданням якої є спільний пошук варіантів вирішення поставленої у тексті проблеми з подальшим обговоренням результату всією аудиторією.

В процесі роботи з автентичними іншомовним джерелами студентами вирішуються наступні види частково проблемних завдань:

1. Здійснення вибору правильного варіанту відповіді та його обґрунтування (true/ false sentences, complete the sentences with correct words, verbs etc.).

2. Зіставлення речень або частин тексту (match the sentences or parts of the text; complete the paragraph, table, graph).

3. Порівняння або протиставлення явищ та фактів (make the sentences opposite, speak on advantages and disadvantages make a plan of the text).

4. Визначення проблематики текстового матеріалу та його актуальності (find out what issues are covered by the text; make up your own questions; discuss the problems with other students etc.)

Робота з аудіо матеріалами загального та ділового характеру також вносить елемент проблемності у навчальний процес. Виконання творчих завдань вимагають зосередження уваги, тому під час роботи з аудіо матеріалами необхідно не росто слухати і розуміти, а й порівнювати та аналізувати інформацію, визначати правильність або помилковість тверджень тощо.

Найбільш ефективними завданнями під час проведення аудіювання є наступні:

– визначення правильної/неправильної інформації (true/ false sentences);

– відновлення пропущеної інформації (add the missing words, complete the sentences);

– встановлення послідовності розташування інформації (restoring the sequence of information);

– виправлення помилок у реченнях (correcting mistakes in the sentences);

– заповнення таблиці (filling in the table);

– виконання граматичних вправ (performing grammar exercises);

– надання відповідей на запитання (answers to questions) тощо.

Завдання різних рівнів проблемності дозволяють не лише впоратися з розумінням аудіо матеріалу, а й сприяють розвитку аналітичного та творчого мислення студента.

На більш продвинутому етапі іншомовної мовної підготовки нами застосовується *пошуковий метод* у вигляді роботи з ділемами, кейсами та Веб-квест технологією, які передбачають створення нестандартних проблемних ситуацій на основі реальних життєвих або професійних подій.

Завжди цікавою для студентів є робота з ділемами, зовнішньо простими за змістом проблемними ситуаціями, у яких вибір однієї з двох протилежних можливостей є однаково складним. Наприклад:

1. What should a football coach do when two star players get caught drinking much alcohol before a big game that is very important to the team? Suspend the players from the game or pretend that he did not notice anything?

2. The owner of the company accidentally discovered that his best friend and business partner, with whom they have been working together for 10 years, is secretly stealing money from the company's account. What should he do? Call the police or just talk to his friend?

Після ознайомлення з текстами ділем студентам пропонується наступне:

1. Вибрати кращий варіант та представити його студентській групі з поясненнями (choose the best option and explain).

2. Написати листа, в даному випадку тренеру, бізнесмену з рекомендаціями щодо вирішення ділеми (write an e-mail with your recommendations).

Для студентів старших курсів з більш високим рівнем підготовки застосовується методика кейсів (case study), яка дозволяє учасникам на основі проведеного мозкового штурму визначити та детально розробити певну тематику, результатом вивчення та аналізу якої можуть стати конкретні практичні пропозиції щодо вирішення поставленого завдання. У підсумку виконавці кейсу або окремих його учасників мають можливість підготувати підсумкову презентацію, довести її актуальність та заслухати критичні зауваження та практичні рекомендації інших студентів.

Наприклад, студентській групі пропонується вивчити та розробити наступну ситуацію.

The US company A is planning to strike a deal with a shopping mall chain of company B from India

for supply of their goods. The problem with the deal is that the companies are from the countries with different economic conditions, customs, traditions, culture of communication. Each of the teams wants to get the result to its own benefit.

У даному випадку завданням студентів є вивчення культурних особливостей, а також базових принципів ділового етикету кожної з країн, підготувати текст договору та визначити учасників ділових перемовин.

Це один з варіантів роботи студентів, який підбиває підсумок у вивченні конкретної навчальної теми, наприклад, Intercultural Communication, A Company Meeting, An International Project, Advertising, A Job Interview тощо.

Активній інтеграції мережі Інтернет у навчальний процес на різних етапах іншомовної підготовки студентів сприяє застосування WebQuest технології, яка дає можливість охопити окрему проблему або тему, та здійснити дослідження на міждисциплінарному рівні як для короткострокової, так і довгострокової перспективи.

Наведемо приклад. Групу студентів поділено на 3 підгрупи, кожна з яких має своє завдання: перша – випускники українського вишу, фахівці в галузі міжнародного менеджменту, які здійснюють пошук роботи в міжнародній компанії через мережу Інтернет; друга – працівники компанії, які готують докладний текст для оголошення вакансії на посаду проект-менеджера компанії, третя – працівники відділу кадрів установи, завданням яких є проведення співбесіди з претендентами на вакантну посаду та обґрунтування вибору кращого з них.

Пошук матеріалів та підготовка матеріалів згідно отриманого завдання здійснюється кожною групою на різних Інтернет сайтах. Результати програються у вигляді рольової гри. На підсумковому етапі кожен зі студентів за допомогою Інтернет ресурсів готує вибірккову презентацію на теми "Management style in the Companies of Different Countries of the World" або "Personal Qualities and Professional Skills of a Successful Manager."

WebQuest технологія допомагає активно інтегрувати мережу Інтернет у навчальний процес на різних етапах іншомовної підготовки студентів. Залежно від поставленої мети WebQuest застосовується для організації короткострокової дослідницької роботи, пов'язаної з поглиблення знань з певної тематики, що розраховано на кілька заняття або на більш тривалий термін, завданням якого є не тільки поглиблення, а ще й інтеграція знань та вмінь студентів. Особливістю таких WebQuest завдань є те, що інформаційний пошук на різних Web-сайтах може проводитися студентами як в аудиторний, так і поза аудиторний час як частина виконання самостійної роботи.

Дослідницький метод знаходить відображення в організації у Національній академії статистики, обліку та аудиту щорічної англomовної наукової конференції, під час якої студенти представляють результати проведених наукових досліджень у вигляді презентацій, теми для яких вони обирають самостійно.

Висновки і пропозиції. Застосування вищезначених проблемних форм та методів навчальної роботи безперечно сприяє розвитку навичок роботи з оригінальною усною та письмовою іншомовною інформацією шляхом здійснення її контекстного та лексико-граматичного аналізу, визначення професійної цінності досліджуваного матеріалу.

Спостереження за емоційною реакцією студентів та вивчення їх думки щодо виконання різного рівня проблемних завдань на заняттях з іноземної мови дало можливість визначити наступні переваги використання проблемного підходу у навчальному процесі.

1. Проблемні завдання є корисними адже базуються на ситуаціях з реального життя.

2. Студенти навчаються аналізувати складні життєві та професійні ситуації, знаходити альтернативні варіанти вирішення проблем.

3. Творча атмосфера спільного пошуку підвищує мотивацію до виконання навчальних завдань з іноземної мови.

4. Учасники творчого пошуку відчувають ступінь власної відповідальності за кінцевий результат дорученої роботи.

5. З'являється можливість самореалізації через виконання певної ролі.

6. Міждисциплінарний підхід до створення проблемних завдань (іноземна мова + професійно спрямований контекст) наближує студентів до реальних умов майбутньої професії та сприяє прояву впевненості у власних знаннях і вміннях.

7. Відбувається формування елементів професійної компетентності майбутнього фахівця засобами іноземної мови.

Отже, використання проблемних завдань та ситуацій сприяє більш ефективній організації навчання іноземній мові на міждисциплінарному рівні, результатом чого є формування більш високого рівня мовних, мовленнєвих та комунікативних компетенцій майбутнього фахівця.

Завдяки трансформації навчальної діяльності у модельовану професійну відбувається формування професійно інтегрованої компетентності студентів засобами іноземної мови.

Застосування нестандартних методів навчання іноземній мові допомагає студентам не тільки швидше засвоїти самостійно здобуті знання, а й викликає позитивні емоційні почуття до власного здобутку і таким чином значно підвищує мотивацію до навчання.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII / URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Гулай О.І. Перспективи впровадження проблемного навчання у вищих навчальних закладах // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2009. № 3. С. 170-178.
3. Дмитренко Н. Є., Петрова А. І. Застосування проблемних ситуацій для формування іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх учителів на заняттях з англійської мови. Іноземні мови, 2017. №3 (91). С. 23–29.
4. Dodge, B. Some Thoughts About WebQuests/ 1995-1997/ URL:
5. http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html
6. Improving the Effectiveness of Language Learning: CLIL and Computer
7. Assisted Language Learning. ICF GHK, 2014. 36 p.
8. Ромашкіна Г. І. Шляхи створення проблемних ситуацій на уроці іноземної мови. Іноземні мови, 2009. №3. С. 18–19.
9. Снісар О.А. Значення психолого-педагогічних якостей викладача вищої школи для організації ефективного навчання на засадах проблемності // Вісник Черкаського університету, 2009. № 165. С. 117–120.
10. Тарнопольський О.Б. Навчання через зміст, змістовно-мовна інтеграція та іншомовне занурення у викладанні іноземних мов для професійних цілей у немовних вишах. Іноземні мови, 2011. 192 с.
11. Хомяковська Т.О. Технологія «Case-Study» як метод контекстного навчання у процесі викладання іноземної мови. Наукові записки Вінницького національного аграрного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки. Вінниця. ТОВ фірма «Плагнер»: ВНАУ, 2015. Вип. 4. С. 117 – 125.

Pogorielova T. Problem-based Approach to Teaching a Foreign Language in Higher Education

The article deals with the issue of application of problem-oriented technology in teaching a foreign language to students of higher education institutions. It is known that an important trend in the reform of modern higher education system in Ukraine is compliance with international standards, which requires that a graduate of a higher education institution should have an appropriate level of command of a foreign language. Modern technologies for learning foreign languages include a variety of original methods and forms, the use of which provides an active way of studying of learning materials in a foreign language. One of such technologies is a problem-based approach to organization of educational process and self-study work of students. Problem-based learning is a system of methods and techniques that are used to create a problem-based learning situation in order to involve students in active independent activities related to its solution. The peculiarity of teaching the discipline «Foreign language» is that students not only acquire the language knowledge and speaking skills but also develop logical and analytical thinking as well as creative skills when conducting independent search and research activities. Depending on the level of self-sufficiency of students in educational activities such methods of problem-based learning as a problem-based presentation of the material, partly search, search and research methods are traditionally used. The article examines the experience of using some methods of problem-based learning of a foreign language which we apply at various stages of foreign language education of future specialists in the field of economic and management specialties. The practice of active and conscious mastering by students of the program material contributes to the solution of an additional set of tasks, namely: formation and consolidation of independent learning skills, ensuring the realization of creative potential, increasing motivation for self-study, acquisition of teamwork skills as well as development of communicative competence in public speaking in a foreign language.

Key words: higher education, foreign language learning, problem-based methods, professionally integrated competence, self-study activity.